

Rådet for psykisk helse

Postadresse: Postboks 817 Sentrum, 0104 Oslo

Besøksadresse: Grensen 13, 0159 Oslo

Tlf 23 10 38 80

post@psykiskhelse.no

Bank: 1609.08.79875

www.psykiskhelse.no

Org.nr. 971524499

Rådets medlemsorganisasjoner: ADHD Norge, Aurora - støtteforening, Bipolarforeningen Norge, FRI - foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, Hjelpekilden Norge, Hvirte Ørn, Landsforeningen for Pirrende innen Psykisk helse - LPP, Landsforeningen mot seksuelle overgrep, Mental Helse, Mental Helse Ungdom, Norsk Tourette Forening, ROS - Rådgivning om spiseforstyrrelser, Spiseforstyrrelsesforeningen, WSO - Landsforeningen We Shall Overcome, Voksne for Barn, Kirkens SOS, Stiftelsen CRUX, Norges Røde Kors, Fagforbundet, FO - Fellesorganisasjonen, Norsk Ergoterapeutforbund, Norsk Psykiatriske forening, Norsk Psykologforening, Norsk Sykepleierforbund, Universitetet i Sørøst-Norge, NTNU - Norges Tekniske Naturvitenskapelige Universitet, Universitetet i Ågder, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og Universitetet i Tromsø.

Justis- og beredskapsdepartementet

Oslo, 7. mars 2025

Innspill til statsbudsjettet 2026

I dette innspillet vil vi konsentrere oss om to kjerneområder vi mener bør få prioritert satsning i statsbudsjettet 2026: Bekjemping av vold og overgrep og bedre helsetilbud i kriminalomsorgen.

Bekjempe vold og overgrep

Vold og overgrep i barndommen er en av de største risikofaktorene for å utvikle psykiske lidelser, og det forebyggende arbeidet på dette feltet må styrkes betraktelig. Når vi vet hvilke enorme ringvirkninger vold og overgrep kan påføre deg i livet og hvor ødeleggende det kan være, er vi som samfunn forpliktet til å forbedre innsatsen for å beskytte for risikofaktorer for både utsatthet og gjentakelser. I en [undersøkelse](#) ser vi at antall barn som utsettes for voldslovbrudd har økt med 75 prosent de siste ti årene. Vold i nære relasjoner påførte det norske samfunnet et forventet [samfunnsøkonomisk](#) tap på 92,7 milliarder i 2021. Forebygging vil lønne seg på alle plan. I dette innspillet til statsbudsjettet vil vi konsentrere oss om vold og overgrep som et kjerneområde vi mener bør få prioritert satsning i statsbudsjettet 2026.

RISK i alle politidistrikt

I opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner vil regjeringen etablere RISK (Risikoanalyse og kriminalitetsforebygging av vold i nære relasjoner) i alle politidistriktene for å sørge for å forebygge og oppklare vold i nære relasjoner. I 2025 ble det foreslått 20 millioner til å fortsette å rulle ut metodikken til flere politidistrikt. For å opprette RISK over hele landet og fortløpende evaluere underveis, må dette inn i budsjettet også i 2026.

Forebyggingspakke for de minste barna

Det forebyggende arbeidet og beskyttelsen av de minste barna må styrkes, og det er helt avgjørende at støttefunksjonene rundt graviditet og de første leveårene forbedres slik at uhelse og skjevutvikling hos både omsorgspersoner og barn fanges opp så tidlig som mulig. For å hjelpe mennesker i krise må viktige aktører skolerer i hvordan og om de skal melde fra om voldsmistanker - og vi trenger et hjelpetilbud og kommunal oppfølging basert på kvalitet og forutsigbarhet over hele landet. Vi og andre aktører som eksempelvis Stine Sofies Stiftelse foreslår en forebyggingspakke med målrettede tiltak for de første «1001 dagene», fra svangerskap til toårs alder.

Krav om handlingsplaner i kommunene

Kommunenes ansvar for mange av tjenestene som har en rolle i arbeidet knyttet til vold og overgrep må forplikte dem til handling. Hvis vi skal forebygge og bekjempe vold og overgrep, trenger vi et krav til at alle kommuner har en handlingsplan mot vold og overgrep for å sikre samhandling mellom tjenestene og tilstrekkelig kompetanse i alle ledd. Per i dag er det dårlig oversikt over hvordan den enkelte kommune angriper disse problemstillingene, og ved siste telling hadde under halvparten – altså 40 prosent - en handlingsplan. Vi må ut av siloene og se disse problemene på tvers og under ett både lokalt og nasjonalt hvis vi skal ha mulighet for å avverge og hjelpe. Kommunene kan benytte den lett tilgjengelige [veilederen](#) fra NKVTS i arbeidet.

Eget kontaktpunkt i hjelpeapparatet

Alle familier som har opplevd vold må få et kontaktpunkt i hjelpeapparatet. Dette kontaktpunktet skal ha tilstrekkelig kompetanse og tid til å bygge relasjon, handlingskompetanse, kunnskap og praktisk hjelp. For å hindre generasjonsoverføring av vold og repetisjonsvold (reviktimisering), må kunnskap om risikoen være tilgjengelig hos dette kontaktpunktet i tillegg til at denne kunnskapen og bevisstgjøringen bygges inn i helsestasjon, hos skolehelsetjenesten i barnevernet og alle steder som jobber med barn som kan ha vært voldsutsatte. Vi må ikke bli så redde for å stigmatisere at vi ikke tar konkret tak der vi vet at kunnskapen kan gjøre en betydelig forskjell. Kontaktpunktet kan eksempelvis skapes ved å forsterke barnekoordinatorordningen.

Utøverperspektivet

Vi trenger bedre kunnskap om utøverperspektivet i vold og overgrep. Skadelig seksuell atferd oppstår også i forhold mellom barn og søsken, og har her større risiko for å bli gjentatt i andre relasjoner. Når barn utøver vold må de oppleve skreddersøm i behandlingen og bli ivaretatt som et barn med de premisene dette innebærer, noe som krever mer kunnskap og bedre systemer for ivaretagelse av alle parter i sakene.

Levekår som risikofaktor

Tiltak som forbedrer levekår, kan få betydning for omfang av vold og overgrep. [Forskning](#) viser klare sammenhenger mellom vold og ungdommers opplevelse av familiens økonomi. Dårlig økonomi gir nesten fire ganger så stor sjanse for å ha opplevd alvorlig fysisk vold i hjemmet. Familieøkonomi har også stor betydning når vi ser på flere risikofaktorer sammen, og utpeker seg som en markør for utsatthet for vold og overgrep. Effektive grep i arbeidet med sosial utjevning er påkrevet for å redusere opphopningen av risikofaktorer for levekårsutsatte.

Vold- og overgrepserfaringer er med deg livet ut og kan bidra til en rekke helseproblemer videre i livet, som blant annet sterkt forhøyet risiko for suicidalitet. Vi trenger et kompetanseløft på folkehelsestrusselen vold og overgrep, slik at flere får kunnskap og informasjon om konsekvenser, risiko og oppfølging og derved kommer i posisjon til å avdekke og forebygge.

Bedre psykisk helsehjelp i kriminalomsorgen

For å møte de alvorlige utfordringene med psykiske lidelser og selvmord i fengsler, må det i statsbudsjettet for 2026 settes av økte midler til bedre helsetilbud, systematisk kartlegging, alternativer til isolasjon og et styrket samarbeid mellom helsetjenestene og kriminalomsorgen. Dette er avgjørende for å sikre innsattes rett til helsehjelp, bedre selvmordsforebygging uten bruk av isolasjon samt bedre samarbeid mellom helsevesen og kriminalomsorgen.

Høy forekomst av psykiske lidelser blant innsatte

En systematisk og grundig tilnærming til psykisk helse i fengslene er avgjørende for å sikre at rehabilitering faktisk fungerer etter hensikten. Mange innsatte i norske fengsler har alvorlige psykiske helseutfordringer. En undersøkelse fra SIFER i 2014 viste at hele 92% av de innsatte hadde tegn på en psykisk lidelse. Samtidig blir mange innsatte verken diagnostisert eller tilbudt nødvendig helsehjelp. Dette vitner om en alvorlig svikt i oppfølgingen av denne sårbare gruppen, og forsterker behovet for en langt bedre kartlegging og oppfølging.

Vi oppfordrer til en økning i midlene til helsetjenester i fengsel, med fokus på:

- Tilstrekkelig bemanning med kompetanse på psykisk helse.
- Bedre rutiner for kartlegging og diagnostisering av psykiske lidelser ved innsettelse.
- Økt tilgang på psykisk helsehjelp, inkludert døgnplasser i psykiatrien, for de som har behov for mer omfattende behandling.

Livskvalitet

Innsatte trenger flere meningsfulle aktiviteter å fylle tiden med og styrket tilgang til lavterskel fellesskapsarenaer. Eksempelvis bør innsatte kunne få spise felles måltider sammen med ansatte for å få nærende variasjon i hverdagen og få sikret tilgang til treningsmuligheter. Vi ber om tiltak som styrker evnen til egenomsorg:

- Bedre treningsfasiliteter og treningsstøtte
- Livskvalitetskurs for innsatte som eksempelvis Hverdagsglede-kurs som kan redusere risiko for eksempelvis depresjon, angst og tankekjør
- Garantert og utvidet rett til skjerm samtaler med nærstående som eksempelvis barn

Mangel på tiltak for å forebygge selvmord og selvskading

Vi vet at risikoen for selvmord blant innsatte er betydelig høyere enn i den generelle befolkningen. Fra 2018 til 2022 ble det rapportert om 287 selvmordsforsøk og 25 gjennomførte selvmord i norske fengsler. Alvorlig er det at 15 av de 20 som begikk selvmord, ikke hadde en tiltaksplan til tross for at flere var identifisert som selvmordsutsatte ved innsettelse. Dette understreker et kritisk behov for en bedre registreringspraksis og forpliktende tiltaksplaner som kan fange opp og følge opp innsatte i faresonen.

Selvord og selvmordsforsøk blant innsatte er et gjennomgående problem, og det er store variasjoner i hvordan fengsler arbeider med selvmordsforebygging. Dagens kartleggingsmetoder er mangelfulle, og det mangler en enhetlig nasjonal strategi for å forebygge selvmord. Sivilombudets rapporter fra perioden 2018-2022 viser at altfor mange innsatte ikke får den nødvendige oppfølgingen, selv etter at de er kartlagt med forhøyet selvmordsrisiko. For å forebygge selvmord blant innsatte, er det avgjørende med en styrking av:

- Systematisk kartlegging av selvmordsrisiko for alle innsatte ved innsettelse, samt jevnlig oppfølging.
- Bedre oppfølging og tiltaksplaner for innsatte med identifisert risiko for selvmord.
- Bedre tilsyn og evaluering av praksisen ved selvmordsforebygging i kriminalomsorgen, for å sikre at anbefalinger blir fulgt.

Isolasjon som metode

Isolasjon brukes fortsatt i dag som et tiltak for å forebygge selvmord, men forskning og erfaring viser at isolasjon forverrer psykiske helseplager, øker selvmordsrisikoen og skaper langvarige negative helsekonsekvenser. Isolasjon bryter med Kriminalomsorgens rehabiliteringsmål og bør fases ut som forebyggingstiltak. Vi foreslår å prioritere midler til alternativer til isolasjon, herunder:

- Bedre tilrettelegging for aktivisering og menneskelig kontakt for innsatte med psykiske lidelser.

- Økt tilgang til behandlingsfasiliteter som gir mulighet for oppfølging uten bruk av isolasjon.
- Fremme tiltak som ivaretar innsattes sosiale nettverk og kontakt med familie, noe som reduserer selvmordsrisikoen betraktelig.

Forverrede psykiske lidelser og utilstrekkelig behandling

Innsatte i dag har, ifølge en rapport fra Senter for omsorgsforskning i 2022, mer omfattende psykiske lidelser enn for 10-15 år siden. Et stort problem er at de innsatte får for korte opphold på psykiatriske avdelinger, og dermed vender tilbake til fengselet uten å være tilstrekkelig behandlet. Dette skaper en ond sirkel der innsatte blir plassert i isolasjon fordi de er for syke til å omgås andre, noe som igjen forverrer deres psykiske tilstand. Isolasjon er et svært dårlig utgangspunkt for rehabilitering, og en praksis som vi må få slutt på.

Bedre samarbeid mellom helsetjenester og kriminalomsorgen

Manglende samarbeid mellom kriminalomsorgen og helsetjenestene er et betydelig hinder for å kunne tilby innsatte den helsehjelpen de har rett på. Taushetsplikt og organisatoriske barrierer fører til at nødvendig informasjon om innsattes helse ofte ikke deles, noe som forsinker riktig behandling og øker risikoen for selvmord.

Vi anbefaler at budsjettet prioriterer tiltak som kan styrke samarbeidet mellom helsetjenestene og kriminalomsorgen, herunder:

- Felles opplæring for ansatte i kriminalomsorgen og helsevesenet om psykisk helse og selvmordsforebygging.
- Bedre rutiner og systemer for deling av nødvendig informasjon innenfor rammen av taushetsplikten.
- Utvikling av en nasjonal strategi for samarbeid om psykisk helse og selvmordsforebygging i fengsel.

Anbefalinger:

- **Styrke kartleggingen av selvmordsrisiko:** Det må sikres bedre registreringspraksis og enhetlige rutiner for forebygging og oppfølging av innsatte med høy risiko for selvmord.
- **Øke kompetansen:** Fengselsansatte trenger bedre opplæring i å identifisere og håndtere psykisk syke innsatte, inkludert skille mellom selvskading og selvmordsforsøk.
- **Redusere isolasjon som tiltak:** Økt satsing på aktivisering, sosial kontakt og tilgang til nettverk er nødvendig for å redusere risikoen for selvskading og selvmord.
- **Sikre mer behandlingsskapasitet:** Flere døgnplasser i psykiatriske avdelinger for innsatte med alvorlige psykiske lidelser må prioriteres i budsjettet.
- **Evaluer og juster bruk av taushetsplikten:** Dette for å sikre at innsatte får nødvendig helsehjelp gjennom bedre samarbeid mellom kriminalomsorgen og helsevesenet.
- **Styrke livskvalitet** ved å tilrettelegge for meningsfulle aktiviteter.

Vi håper statsbudsjettet i større grad reflekterer innsattes behov for psykisk helsehjelp. Dette vil ikke bare kunne redde liv, men også bidra til en mer meningsfull rehabilitering som bedre rustet innsatte til livet etter soning

Rådet for psykisk helse

A handwritten signature in blue ink that reads "Tove Gundersen". The signature is written in a cursive, flowing style.

Tove Gundersen
generalsekretær